

ТЕКСТ. ДИСКУРС

І. Я. Глуховцева (Старобільськ)

УДК 821.161.2 Жадан 1/7.08

**ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У ТВОРІ
СЕРГІЯ ЖАДАНА „МЕСОПОТАМІЯ”**

Фразеологізми – поліфункціональні експресивні одиниці, – які нерідко кваліфікують як ознаку розмовного й художнього стилів, виявляють у художньому дискурсі письменника свою функціонально-семантичну суть, що важливо для розуміння ідейно-естетичного та жанрово-композиційного задуму автора.

Художній текст як складна багаторівнева цілісна структура, „створена з мовного матеріалу і наповнена таким обсягом різнотипної інформації, яку, на думку вчених, не може передати текст будь-якого іншого стилю” [Кочан 2008: 46]. У художньому тексті виділяють різні, але взаємопов’язані рівні: ідейно-естетичний, жанрово-композиційний і власне мовний як естетична мовленнєва система [Новиков 1980: 58]. Мовний рівень – це система зображальних засобів мови, за допомогою яких автор виражає ідейно-естетичний зміст літературного твору [Папіш 2003: 29]. Прийнято на мовному рівні виділяти різні яруси: фонетичний, лексичний, фразеологічний, словотворчий, граматичний, образно-тропеїчний, які в художньому тексті перетворюються у механізм естетичного впливу на читача і визначають силу такого впливу [Лопушинський 1995: 199]. В. Папіш розглядає фразеологізми, ужиті в художньому стилі не тільки як мовне, але й літературне явище, бо вони є і знаком вторинної номінації, і елементом художнього тексту.

Текстовий підхід у вивченні фразеологізмів реалізували у своїх дослідженнях художньої прози Л. Скрипник [Скрипник 1952], Л. Добржанська [Добржанська 1954], М. Богдан [Богдан 1956], Л. Авксентьев [Авксентьев 1969], В. Ужченко [Ужченко 1973], Л. Давиденко [Давиденко 1992], С. Ганжа [Ганжа 1995], А. Супрун [Супрун 1999], Л. Щербачук [Щербачук 2000], Ю. Кохан [Кохан 2003].

Наразі доведено, що в художньому тексті фразеологізми виконують передусім експресивну та оцінну функції, вони слугують засобом для передачі внутрішніх якостей персонажа, відтворення його внутрішнього стану, портретної характеристики тощо. Описано також випадки, коли паремії або, рідше, фразеологізми стають сюжетною основою художнього твору. Використання фразеологізму у функції заголовка – доволі поширений прийом, яким користуються майстри слова („Лиха іскра спалить і сама щезне” (І. Карпенко-Карий), „За двома зайцями” (М. Старицький), „Доки сонце зійде – роса очі виїсть”, „Дай серцю волю, заведе в неволю” (М. Кропивницький)).

Завдання нашої статті вбачаємо в тому, щоб проаналізувати значеннєву палітру фразеологізмів, ужитих С. Жаданом у збірці „Месопотамія”.

Сергій Жадан – відомий український письменник, його літературні твори одержали численні національні й міжнародні нагороди не випадково. Перекладені 30 мовами світу, вони належать до найбільш читабельних творів в Україні. Система художніх засобів, запроваджена письменником, свідчить про неабияку роль у тканині творів цього майстра слова фразеологізмів, які можуть набувати різних значень.

Передусім вони нерідко вказують на психологічний стан людини: **втрачати голову** ‘виявлятися нездатним обдумано діяти, поводитися (перев. у складній ситуації)’ [ФС I, с. 159] (**Втрачати голову розумніше в перевіреніх місцях** [М, с. 15]; *Говорив, що сам не розуміє, як так сталося і коли це почалося, але його напарниця, ще зовсім юна, тиха й тонка, в якій не було нічого, крім спортивних перспектив, утратила від нього голову, і він теж утратив свою, причому задовго до цього, тож ніхто з них особливо ні про що не думав* [М, с. 31]).

Для опису психологічного стану людини, як, щоправда, й інших смислових відтінків, С. Жадан використовує загальновідомі фразеологізми, засвідчені загальномовними словниками, та okazіональні, створені на базі узусних чи самостійно. Якщо, скажімо, у збірці „Месопотамія” ми нараховуємо більше 150 фразеологічних одиниць, то загальновідомими серед них є лише 55. Автор нерідко не змінює форму загальноновживаної сполуки: **Скрипіти зубами** ‘виявляти гнів, роздратування, незадоволення’ [ФС II, с. 820] (*Вони зупинилися, Соня прислухалась, він заскрипів зубами* [М, с. 101]; *Потім лежать у тісних могилах, присипані ванном, і тяжко скриплять зубами – від люті й безсилля* [М, с. 112]); **Кидати в жар** ‘хто-небудь червоніє від ніяковості’ [ФС I, с. 368] (*Спочатку його кинуло в жар, потім крига скувала його рухи, потім він зрозумів, що взагалі не відчуває свого тіла* [М, с. 147]); **Твердо стояти на ногах** ‘упевнено діяти, мислити’ [ФС II, с. 866] (*Ці суки, – плакався Боб, хапаючи тьотю Амалію то за руку, то за коліно, – ніколи, ви чуєте, ніколи не дозволять мені твердо стати на ноги!* [М, с. 276]); **Не знаходити собі місця** ‘бути дуже схвильованим, втрачати душевну рівновагу, самовладання, спокій’ [ФС I, с. 342] (*Вона довго не знаходила собі місця, не давала нікому слова й поводитись, як на власному дні народження, вимагаючи добрих слів, радості й напоїв* [М, с. 22]).

Нерідко автор змінює одне зі слів стійкого сполучення, підлаштовуючи його під свій текст: **ледве триматися на ногах** ‘з великим напруженням, через силу ходити, рухатися, робити щось (переважно від перевтоми, фізичної слабкості, хвороби, сп’яніння та ін)’ [ФС II, с. 898] (*Ще коли Марат не стояв як слід на ногах* [М, с. 27]). Цікавими є випадки, коли С. Жадан накопичує кілька фразеологізмів одного значення або різних. Так, скажімо, фразеологізм **мурашки**

бігають по шкірі ‘хтось тремтить, здригається від хвилювання, радості, впливу чого-небудь на органи чуття та ін.’ [ФС I, с. 512] потрапляє в оточення сполучень, об’єднаних семантично (*Пішли, тримаючись за руки – старша, Кіра, ображалася на молодшу, Олю, за те, що та знову забагато пила, а Оля ніжно поплескувала Кіру по спині, від чого шкірою Кіри бігли мурашки, лопатки аж подзенькували від холоду, а на очах виступали сльози* [М, с. 23]), тоді як вислів *На ногах* ‘не спати, прокинутися, піднятися з ліжка’ [ФС II, с. 554] доповнений іншими за значенням образними висловлюваннями, які підсилюють зміст першого фразеологізму: *Можливо, малий прийшов і повідомив радісну новину, що молодята вже на ногах, а тому слід підійматися й починати з божжою поміччю новий день, а може, дядя Гриша взяв зависоку ноту, але вона ледь устигла прослизнути зі своєю кавою назад до кімнати, як коридорами посипався тупіт і голоси: чоловіки голилися – усі троє одночасно в тісній ванній, притиснувши небожжа спинами до пральної машини* [М, с. 102].

Фразеологізми аналізованої збірки часто є засобом, з допомогою якого конкретизовано обставини, за яких відбувається дія, тому вони позначені семами ‘місце дії’: *під боком* ‘дуже близько, зовсім поруч’ [ФС I, с. 44] (*Тут узагалі все було під боком: пологовий будинок, дитячий садок, музична школа, військкомат, магазини, аптеки, лікарні, цвинтарі* [М, с. 15]); *насиджене місце* ‘будинок, квартира, місто та ін., де хтось живе протягом тривалого часу’ [ФС I, с. 495] (*Свого часу я вирішив не відходити далеко від насиджених місць і влаштувався на завод, зовсім поруч, за два квартали звідси* [М, с. 18]); ‘разом’: *в один голос* ‘одночасно, разом’ [ФС I, с. 187] (*– І я, – додали в один голос ми із Семом* [М, с. 27]).

Текст Жадана динамічний, тому автор нерідко для номінації механічних та психологічних дій людини використовує фразеологізми. Така назва надає творові емоційності, образності: *спуститися на дно* ‘зазнавати поразки, невдачі в чому-небудь, утративши будь-яку надію на поліпшення’ [ФС II, с. 855] (*Втім, завод років десять як не працював, і робити кар’єру на ньому було те саме, що робити кар’єру на кораблі, який іде на дно: можна, звісно, але можливості від початку децю обмежені* [М, с. 18]); *подавати руку допомоги* ‘підтримувати когось, допомагати кому-небудь у скрутний для нього час’ [ФС II, с. 658] (*Що нас змушує подавати їм руку допомоги, що спонукає нас до порозуміння з ними?* [М, с. 284]); *загнати в глухий кут* ‘поставити кого-небудь у скрутне, безвихідне становище’ [ФС I, с. 303] (*– Ні-ні, – не погоджувався Марат, – ти не розумієш: коли щось не складається, коли тебе заганяють у глухий кут, краще просто не рухатися, краще стояти й чекати, доки все минеться* [М, с. 33]).

Номінуючи дії, які виконує особа, автор одночасно й характеризує своїх героїв. Так, фразеологізмом *взяти себе в руки* ‘ставати зібраним, цілеспрямованим, діяльним, рішучим’ [ФС I, с. 53] підкреслено сильний

характер особистості (*Проте швидко **взяла себе в руки**, усміхнулась Данилові, простягла долоню Олегові, а коли той демонстративно не відповів, притягла його до себе й волого поцілувала в щоку, колючись об його чотириденну щетину [М, с. 108]*), а стійке сполучення слів **вийти з того світу** ‘одужати після тяжкої хвороби’ [ФС I, с. 90] акцентує увагу на перипетіях життя, у які потрапляє герой (*Марат швидко зорієнтувався в ситуації, змусив перехожу викликати міліцію та швидку, і доки та набирала холодними пальцями потрібні номери, зробив невідомому масаж серця, повернувши сердегу фактично з того світу [М, с. 37]*).

Загалом для характеристики осіб за їхніми діями С. Жадан використав такі кодифіковані фразеологізми: **взятися знову за своє** ‘продовжувати робити те саме, що й раніше’ [ФС II, с. 798] (*Валера тим часом знову взявся за своє [М, с. 182]*); **скинути з неба на землю** ‘допомогти комусь звільнитися від ілюзій, тверезо сприйняти реальну дійсність’ [ФС II, с. 816] (*Застряг у зашморгу, провисів якийсь час, доки прийшли знайомі й опустили його з небес на землю [М, с. 240]*); **гнути спину** ‘важко працювати’ [ФС I, с. 175] (*А тут раптом запитав сам себе: скільки можна сидіти й робити те, що тобі не подобається, скільки можна **гнути** на когось **спину**, залежати від когось, під когось підлаштовуватись? [М, с. 242]*); **влізти в борги** ‘позичати в кого-небудь багато грошей’ [ФС I, с. 137] (*Юра не вигадав нічого кращого, як **влізти в борги** [М, с. 174]*); **пхати свого носа** ‘самочинно втручатися в щонебудь (переважно у чужі справи)’ [ФС II, с. 841] (*Вона гнівно кричала, що це не його справа, що він **пхає свого носа** куди не треба, що не треба її вчити, що йому взагалі краще забратися звідси [М, с. 126]*); **показувати характер** ‘виявляти впертість, стійкість і т. ін. у чому-небудь’ [ФС II, с. 665] (*– Ну, все, – сказав він, – ти **показала характер**, я побачив. Для чого двері тримала? [М, с. 194]*).

Для письменника важливо не лише в образній формі вказати на дію, а й відтворити її особливості. Тому окремі дії конкретизовано за допомогою фразеологізмів. Серед них **дивитися**. Виявлено 13 контекстів, у яких автор звертається до характеристики різного погляду дійових осіб. Фразеологізм **зазирати в очі** автор використовує чотири рази, причому щоразу модифікуючи зміст. Якщо в реченні *Говорив, **зазираючи** нам в очі, ніби просячи про підтримку та розуміння, мовби пояснюючи: ну, ви ж усе розумієте, підтримайте мене, потвердіть мої слова, нагадайте, як там усе було насправді [М, с. 26]* значення **зазирати в очі** повністю відповідає словниковому: ‘запобігати перед ким-небудь, підлещуватися до когось’ [ФС I, с. 303], то у висловлюванні *Інша річ, що в очі йому ніхто не зазирає, усі зазвичай звертали увагу на сині від наколок кулаки, розписані ним ще під час служби на Кавказі [М, с. 107]* автор використовує той самий вислів із заперечною часткою **не**, що модифікує значення сполучення. Третє використання фразеологізму позначене заміною образного визначника:

зазирати в очі – зазирати в обличчя (Новенький назвався Валерою й говорив, *зазираючи Юрі просто в обличчя, аби нічого з того, що він говорить, не лишилось поза увагою* [М, с. 177]), що свідчить про використання С. Жаданом варіативно-синонімічних груп фразеологізмів у тексті „Месопотамія”. Автор вдається також до розширення вербального наповнення фразеологізму та введення його в контекст, оскільки вислів *зазирати в очі* виявлений як *дивились життю в недовірливі очі, зухвало кидаючи виклик: На фотокартках молоді Кошкіни – Бобів папа Сева та його молодший брат Шурік – білозубо дивились життю в недовірливі очі, зухвало кидаючи виклик непевному майбутньому* [М, с. 272].

Фразеологізм *кидати оком* використаний у тексті аналізованого твору тричі, причому різних значеннєвих відтінків він набирає завдяки контексту та вжитих при ньому означень: *кидати погляд* ‘час від час дивитися, поглядати на кого-, що-небудь’ [ФС I, с. 370] (*А десь за годину, коли викладач кинув-таки на нас двозначний погляд, Марат узагалі влаштував сварку й намірився битися* [М, с. 38]; *Маріо відразу помітив, що Коля себе вміло поставив: усі троє кидали на нього час від часу насторожені погляди, чекаючи, що ж він вигадас наступної миті, на кого наїде, звідки чекати небезпеки* [М, с. 148]; *Проходячи повз дзеркало, кинув погляд: жиливе, бите й шрамоване тіло, поріділий хаєр, ламаний ніс, міцне боксерське підборіддя* [М, с. 200]).

Помічено й уживання стійкого сполучення *кидати оком* зі значенням, яке властиве вислову *накидати оком: накидати оком* ‘дивитися, звертати увагу на кого-, що-небудь, приглядатися до когось, чогось’ [ФС I, с. 526] (*До речі, про продовження роду, – подумав Боб і обережно кинув оком на Ліліт* [М, с. 274]; *А Валера, побачивши, який ефект справляє на присутніх його оповідь, пожвавився, дістав із конверта одне фото, очевидно, улюблене, ніжно-недбало кинув на нього оком і передав молодому* [М, с. 179]).

Окрім названих, С. Жадан уживає такі фразеологізми, об’єднані значенням ‘дивитися, стежити’: *очі бігають* ‘1. хто-небудь, швидко змінюючи об’єкт спостереження, одразу оглядає багато чогось довкола; 2. хто-небудь виявляє неспокій, схвилюваність, роздратування’ [ФС II, с. 598] (*А футболісти стояли й гнівно дивилися на братів, не знаючи, з чого почати, лише Сеня переводив погляд з Олега на Данила, а потім знову на Олега, аж зрозумів якоїсь миті, що в нього просто бігають очі* [М, с. 120]; *не відводити очей* ‘весь час уважно, пильно дивитися на кого-, що-небудь, слідкувати за ким або чимсь’ [ФС I, с. 125]; *дивитися в очі* ‘зустрічатися, спілкуватися з ким-небудь’ [ФС I, с. 235]; *ловити погляди* ‘помічати як хто-небудь з кимось переглядається’ [ФС I, с. 447] (*Коля розпитував, дивлячись племіннику просто в очі, і Маріо не витримав: піймав його погляд і вже не відводив очей, оглядаючи Колю з усією своєю ненавистю й злістю* [М, с. 162]). Не можна

не помітити, який глибокий психологізм вкладений у висловлювання, у якому використано три синонімічні фразеологізми.

Для відтворення особливостей мовлення С. Жадан уживає фразеологізми цієї тематичної групи, щоразу вказуючи на фази виконуваної дії чи її ознаки: *заговорювати зуби* ‘відвертати увагу кого-небудь від чогось, переводити розмову на щось інше’ [ФС I, с. 313] (*Говорила про погоду, заговорювала зуби* [М, с. 112]; *переводити мову* ‘починати говорити про що-небудь інше; спрямовувати розмову в інший бік’ [ФС II, с. 615] (*І прикрикнув щось на роботягу, і перевів мову на антибіотики* [М, с. 162]); *прикусити язика* ‘утриматися від запальних, гарячкових висловлювань, пересудів та ін.; замовкнути’ [ФС II, с. 695]; *відбирати мову* ‘хто-небудь втрачає здатність говорити від несподіванки, здивування, хвилювання, переляку, гніву’ [ФС I, с. 114] (*Але в молодого від неї просто відбирало мову, Юра це добре бачив* [М, с. 182]).

Майстер слова по-філософськи осмислює саме життя, оперуючи засвідченими загальнономовними словниками та уживаними в узусі фразеологізмами зі значенням ‘жити’: *топтати ряст* ‘жити, ходити по землі’ [ФС II, с. 890] (*Діставившись міста, Боб видзвонив колишнього однокласника, що вже з добрий десяток років топтав ряст на Іст-Віллідж* [М, с. 269]); *дотягнути до ...* ‘дожити до певного віку’ (*Марат дотягнув до тридцяти п’яти, ми натомість мали всі шанси прожити довго й померти власною смертю* [М, с. 19]).

Для досягнення ідейно-естетичної мети автор вдається до позитивної чи негативної характеристики обставин дії, ознак предмета. Тому в значеннях фразеологічних одиниць виділяються семи ‘добре’: *манна небесна (з неба)* ‘що-небудь бажане, приємне, легкодоступне’ [ФС I, с. 464] (*Кожна війна для них як манна небесна, // і загиблих героїв завжди прикрашають квітами* [М, с. 364]); ‘завзято’: *аж іскри летять* ‘дуже енергійно, завзято, запально, докладаючи усіх зусиль’ [ФС I, с. 351] (*З Марата посипалися іскри* [М, с. 48]); *до останнього* ‘скільки стане зусиль, до загибелі’ [ФС II, с. 591] (*Помітила його перебинтовану праву руку, розуміючи, що цей пасажир у разі чого буде стояти до останнього* [М, с. 47]); ‘повністю’: у *свої руки* (зі словом *взяти, брати*) ‘стати власником чого-небудь’ [ФС II, с. 771] (*Просто потрібно брати все у свої руки, подумав я і пішов у душ* [М, с. 62]; *з голови до ніг* ‘повністю, весь, цілком’ [ФС II, с. 184] (*Критично оглянув мене з ніг до голови* [М, с. 81]); ‘щиро, привітно’: *від душі* ‘щиро, глибоко, сердечно’ [ФС I, с. 284] (*А коли викладач кинувся виривати її назад, Марат себе вже й зовсім не стримував і завалив із правої, як його вчили ще в дитячо-юнацькій школі, себто старанно й від душі* [М, с. 39]); *на слово* ‘без будь-яких підтверджень фактами, на основі лише чийогось запевнення, обіцяння’ [ФС II, с. 828] (*Життя ніколи не дає гарантій, – думав Боб, – у більшості випадків воно просить повірити на слово* [М, с. 283]); з *розпростертими обіймами* ‘дуже привітно, гостинно;

з задоволенням, з радістю' [ФС II, с. 567] (*Їх там чекають із розпростертими обіймами* [М, с. 214]); 'відразу': з *ходу* 'зразу, тут же, не задумуючись, і не обмірковуючи' [ФС II, с. 932] (*Тренери відразу це помітили, його й узяли з ходу, не спитавши, скільки йому років, де він навчається й хто він за віросповіданням* [М, с. 27]); 'раптом': *на півслові* 'раптово, зненацька зупинившись, перервавши що-небудь' [ФС II, с. 630] (*Спочатку заговорив про роботу, назвав замовників продажними суками, прикусив язика, перейшов на політику, розповів історію про депутатів від партії влади, які користуються послугами хлопчиків за викликом, знову обірвався на півслові, згадав кримінальну хроніку, випадок із закритою сауною, у якій накрили священиків, але тут навіть вона попросила його замовкнути* [М, с. 216]); 'дуже': *на чому світ стоїть* 'не стримуючись, не соромлячись у виразах; дуже' [ФС II, с. 783] (*– Погано. – Маріо навіть не захотів згадувати, як вони з Колею вночі витягали сітями рибу з водосховища і як він, Маріо, звалився в чорну проїму води, і Коля мусив виловлювати його, а потому відпоювати спиртом, проклинаючи, на чому світ стоїть* [М, с. 160]).

Експресивному забарвленню тексту сприяє вживання формул побажання: *іди з Богом* 'форма прощання з побажанням благополуччя, щастя, успіху' [ФС I, с. 350] (*– Сень, – обернулася до нього, – може, ну його? Давай я приготую омлет, нагодуємо твоїх і відпустимо з богом* [М, с. 103]).

Помітно, що фразеологізмів, за допомогою яких С. Жадан характеризує героїв, значно менше, проте вони важливі для виділення таких рис характеру дійових осіб, як: 'доброзичливість': *відкрите серце* 'хто-небудь сповнений доброзичливості, прямий, відвертий у стосунках з людьми' [ФС II, с. 792] (*Ну так, внутрішньо погоджувалися ми, все правильно: відкрите серце, тягнуться чоловіки* [М, с. 35]); 'загартованість, витривалість', 'холоднокровність': *залізні нерви* 'тверда, сильна воля і твердий, сильний характер' [ФС II, с. 547], *холодне серце* 'не запальний, холоднокровний' (*Одно слово, – завершивала мама, – життя сповнене оман і таємниць, і треба мати залізні нерви та холодне серце, аби дослуховувати ранкові новини хоча б до прогнозу погоди* [М, с. 278]); 'працьовитість', 'працездатність': *золоті руки* 'майстер своєї справи; вправна, уміла, здібна людина' [ФС II, с. 768], *залізна печінка* 'здатна до навантаження людина, працездатна' (*Усю роботу робив Яша, який мав золоті руки й залізну печінку* [М, с. 138]).

Для заперечення чогось автор використовує фразеологізми *не бачити у вічі* 'бути незнайомим з ким-небудь, зовсім, ніколи не знати когось' [ФС I, с. 20] (*Він завжди мав при собі священні моці, привезені йому Бенею із Синаю, а що ніхто з нас ніколи в очі їх не бачив, то лише з тієї причини, що моці виносити в ринг суворо заборонено олімпійським комітетом* [М, с. 28]); *жодної живої душі* 'нікого' [ФС I, с. 285] (*Третя по обіді. Жодної живої душі* [М, с. 303]); *чорта з два* 'уживається для вираження заперечення, незгоди; не буду так, не вийде так; ні за яких

обставин' [ФС II, с. 955] (*Чорта з два*, не погоджувався Юра, ніжно, проте наполегливо ламаючи двері [М, с. 194]).

Отже, фразеологізми у творі С. Жадана „Месопотамія” позначені багатством значенневих відтінків, потрібних авторові для відображення психологічних особливостей дійових осіб. Цим пояснюємо наявність найбільшої групи стійких сполучень слів, які позначають психологічний стан людини та фізичні й психологічні дії, а також таких фразеологізмів, які подають якісну характеристику дії чи предмета (особи).

Експресивність тексту твору тісно пов'язана з національним колоритом, у створенні якого важливу роль відіграла саме фразеологія.

Аналіз функціонування фразеологізмів у художньому дискурсі письменника дозволяє виділити серед них дві групи – кодифіковані вирази й некодифіковані, у кожній з яких наявні узуальні та okazіональні стійкі сполучення слів. Група кодифікованих висловів у два рази менша від некодифікованих, що свідчить про різноджерельну базу фраземікону автора.

Неповторну художню організацію аналізованого твору підкреслено уживанням варіативно-синонімійних груп фразеологізмів, за допомогою яких автор відображає особливості різних дій, особливо дивитися й говорити.

У подальших дослідженнях варто проаналізувати особливості трансформованих автором фразеологізмів.

Література

- Авксентьев 1969** – Авксентьев Л. Г. Фразеология языка прозаических произведений Михаила Стельмаха : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук / Л. Г. Авксентьев. – Харьков, 1969. – 26 с.;
- Богдан 1956** – Богдан М. М. Фразеология художественных произведений М. М. Коцюбинского : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук / М. М. Богдан. – Киев, 1956. – 14 с.;
- Ганжа 1995** – Ганжа С. А. Фразеологические единицы в эпистолярных текстах украинских писателей-классиков XIX – начала XX века : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук / С. А. Ганжа. – Днепропетровск, 1995. – 19 с.;
- Давиденко 1992** – Давиденко Л. Б. Синтаксичні функції і структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. Б. Давиденко. – К., 1992. – 18 с.;
- Добржанська 1954** – Добржанська Л. І. Фразеология языка Т. Г. Шевченко : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук / Л. І. Добржанська. – Харьков, 1954. – 16 с.;
- Кохан 2003** – Кохан Ю. І. Фраземіка в системі ідіостилію письменника (на матеріалі художньої прози Олеса Гончара і Павла Загребельного) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова”. – Х., 2003. – 20 с.;
- Кочан 2008** – Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. / І. М. Кочан. – 2-е вид., переробл. і доп. – К. : Знання, 2008. – 423 с.;

Лопушинський 1996 – Лопушинський І. П. Образно-тропеїчні засоби художнього стилю / І. П. Лопушинський // Поетика художнього тексту : матеріали доп. і повідомл. Всеукр. наук.-теорет. конф. – К. – Херсон, 1996. – С. 198 – 202; **Новиков 1980** – Новиков А. А. О некоторых вопросах лингвистического изучения художественного текста / А. А. Новиков // Рус. яз. в нац. шк. – 1980. – № 4. – С. 57 – 63; **Папіш 2003** – Папіш В. А. Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі карпатоукраїнських письменників (40 – 90 рр. ХХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Папіш Віталія Андріївна. – Ужгород, 2003. – 206 с.; **Скрипник 1952** – Скрипник Л. Г. Лексика і фразеологія української радянської художньо-історичної прози : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Л. Г. Скрипник. – К., 1952. – 19 с.; **Супрун 1999** – Супрун А. П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів М. Рильського) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / А. П. Супрун. – Д., 1999. – 19 с.; **Ужченко 1973** – Ужченко В. Д. Фразеологія произведений Остапа Вишни : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. філол. наук / В. Д. Ужченко. – Харьков, 1973. – 28 с.; **Щербачук 2000** – Щербачук Л. Ф. Загальномова та індивідуально-авторська фразеологія у художніх текстах (на матеріалі художніх творів О. Гончара) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Л. Ф. Щербачук. – Д., 2000. – 20 с.

Джерела дослідження

М – Жадан С. Месопотамія : збірка оповідань і віршів / Сергій Жадан ; передм. В. Неборака ; фотографії Гамлета. – Х. : Книжк. клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2014. – 368 с.; **ФС** – Фразеологічний словник української мови / уклад. : В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наук. думка, 1993. – 984 с.

Глуховцева І. Я. Фразеологізми у творі Сергія Жадана „Месопотамія”

У статті проаналізовано фразеологізми, вжиті С. Жаданом у творі „Месопотамія”. Доведено, що фраземікон автора становить більше 150 одиниць, серед яких переважають некодифіковані. Найбільша кількість кодифікованих фразеологізмів відображає психологічні особливості дійових осіб, зокрема характеризує стан людини та називає фізичні й психологічні дії. Чимало фразеологізмів подають якісну характеристику дії чи предмета (особи). Експресивність тексту твору тісно пов'язана з національним колоритом, у створенні якого важливу роль відіграла саме фразеологія. Неповторну художню організацію аналізованого твору підкреслено вживанням варіативно-синонімічних груп фразеологізмів, з допомогою яких автор відображає особливості різних дій, зокрема дивитися й говорити.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, кодифіковані та некодифіковані вирази, художній дискурс, варіативно-синонімічна група, семантична структура.

Глуховцева И. Я. Фразеологизмы в произведении Сергея Жадана „Месопотамия”

В статье проанализированы фразеологизмы, употребленные С. Жаданом в произведении „Месопотамия”. Доказано, что фраземикон автора составляет более 150 единиц, среди которых преобладают некодифицированные. Наибольшее количество кодифицированных фразеологизмов отражает психологические особенности действующих лиц, в частности характеризует состояние человека и называет физические и психологические действия. Многие фразеологизмы дают качественную характеристику действия или предмета (человека). Экспрессивность текста произведения тесно связана с национальным колоритом, в создании которого важную роль сыграла именно фразеология. Неповторимую художественную организацию рассматриваемого произведения подчеркнуто употреблением вариативно-синонимических групп фразеологизмов, с помощью которых автор отражает особенности различных действий, в частности смотреть и говорить.

Ключевые слова: фразеологическая единица, кодифицированные и не кодифицированные выражения, художественный дискурс, вариативно-синонимическая группа, семантическая структура.

Hluhovtseva I. Ya. Phraseologisms in the work of Sergei Zhadan „Mesopotamia”

The article analyzes phraseologisms used by Sergei Zhadan in the book „Mesopotamia”. It is proved that author’s phrasemikon contains more than 150 units, where uncodified ones dominate. The largest number of codified phraseologisms reflect the psychological characteristics of actors, including characteristics the human condition and call physical and psychological actions. Many phraseologisms give qualitative characteristics of the action or the object (personality). Expressiveness of the text closely linked with national tradition, in creating of which phraseology played very important role. Unique art work organization was stressed by using variant synonymic groups of phraseologism, with the help of which the author reflects the features of different actions, including look and talk.

Key words: phraseological unit, codified and uncodified expressions, artistic discourse variant-synonymic group, semantic structure.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2016 р.

Прийнято до друку 13.12.2016 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Мілева І. В.